

Justitieutskottets betänkande

1985/86:5

om regler för huvudförhandling i hovrätt

JuU
1985/86:5

Motion

I motion 1984/85:967 av Hans Petersson i Röstånga (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till ändring av 51 kap. 21 § rättegångsbalken.

I motionen kritiseras en regel som infördes i rättegångsbalken (RB) år 1984 (51 kap. 21 § tredje stycket). Den innebär att hovrätt skall hålla huvudförhandling i ett brottmål, som annars kan avgöras på handlingarna, om en part har begärt huvudförhandling och det inte är uppenbart obehövt att sådan förhandling hålls. Motionären hävdar att den nya regeln har föranlett en ökning av antalet huvudförhandlingar i mål av enkel beskaffenhet i hovrätterna och därmed även av hovrätternas arbetsbörda.

Gällande rätt m. m.

Den 1 juli 1984 trädde ett flertal ändringar på processlagstiftningens område i kraft (prop. 1983/84:78, JuU 15, rskr. 152). Bl. a. infördes vidgade möjligheter för överrätterna att avgöra mål på handlingarna. I fråga om brottmål finns för hovrätternas del den aktuella bestämmelsen i 51 kap. 21 § RB. Enligt den nya lydelsen av lagrummet får hovrätt avgöra brottmål utan huvudförhandling bl. a. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till annan påföljd än böter – vilket gällde tidigare – eller villkorlig dom eller dessa påföljder i förening.

Med de påföljder som nu namnts likställs i detta sammanhang vite samt förordnande att en tidigare ådömd påföljd skall avse även ett nytt brott, dock inte om det samtidigt är fråga om att förverka en villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff (51 kap. 21 § andra stycket). De övriga fall där hovrätten får avgöra mål utan huvudförhandling är 1. om talan av åklagaren förs endast till den tilltalades förmån, 2. om talan, som förs av den tilltalade, biträts av motparten, 3. om det är uppenbart att vadetalan är ogrundad samt 4. om den tilltalade skall frikännas eller det inte finns anledning att döma till någon påföljd (51 kap. 21 § första stycket).

- Sålunda ett nytt tredje stycke i paragrafen infördes vid samma tillfälle en regel som saknade motsvarighet dessförinnan. Där sägs nu att om en part – i sådana fall som enligt första stycket får avgöras utan huvudförhandling – har begärt huvudförhandling skall sådan hållas, om det inte är uppenbart obehövt. Före lagändringen år 1984 hade parterna inte något inflytande

över valet av handläggningsform.

I den proposition som låg till grund för 1984 års lagstiftningsärende (s. 51 och s. 85) fördes ingen närmare argumentation för förslaget att ge part en mer eller mindre ovillkorlig rätt till huvudförhandling även i enkla bötesmål. I det bakomliggande utredningsförslaget av rättegångsutredningen (Ds Ju 1983:1, s. 62 ff) uttalades att det avgörande för om huvudförhandling skall hållas i ett brottmål i princip måste vara om utredningen blir tillfredsställande utan huvudförhandling och vidare att huvudregeln för brottmål – liksom enligt tidigare gällande regler – borde vara att målen avgörs efter huvudförhandling. Vissa nya avsteg från huvudprincipen ansågs dock kunna göras. Syftet med förslaget var att få till stånd en rationellare och mindre kostnadskrävande ordning för processen i överrätterna. Främst med hänsyn till kraven på rättssäkerhet ansåg utredningen att regeln om rätt att på begäran få till stånd huvudförhandling i hovrätten borde komma till klart uttryck i lagen. Utredningen menade att en sådan regel i stort sett endast torde innebära en kodifiering av praxis.

1984 års ändring innebar således dels en viss utvidgning av hovrätts möjligheter att avgöra brottmål på handlingarna jämfört med tidigare, dels en vidgad möjlighet för parten att påverka hovrättens handläggningsordning.

Möjligheterna för en hovrätt att avgöra ett brottmål på handlingarna styrs inte bara av bestämmelserna i 51 kap. 21 § RB. Förutom reglerna om tilltrosbevisning i 51 kap. 23 § RB måste beaktas bestämmelserna om när den tilltalade skall infinna sig personligen (21 kap. 2 § RB) och när förnyad bevisupptagning skall ske (35 kap. 13 § andra stycket RB). Enligt det senare lagrummet skall, om part yrkar det, förnyad bevisupptagning ske om detta inte saknar betydelse. Om en part åberopat helt ny muntlig bevisning i hovrätten, kan huvudförhandling undvaras endast om bevisningen kan avvisas med stöd av 35 kap. 7 § RB, dvs. bl. a. om det erbjudna beviset uppenbart skulle bli utan verkan.

Pågående utredningsarbete

Bestämmelsen i 51 kap. 21 § tredje stycket rättegångsbalken om rätt för part att på begäran få huvudförhandling i hovrätt föreslogs av rättegångsutredningen (Ju 1977:06) i betänkandet (Ds Ju 1983:1) Processen i överrätt – Några delreformer.

Rättegångsutredningens kvarvarande arbete avser främst rättegången i överinstanserna. I detta arbete kommer, enligt vad utskottet har erfarit, hovrättsprocessen att granskas i ett vidare systematiskt sammanhang, och frågan om en eventuell justering av det aktuella lagrummet ligger inom ramen för detta arbete. Arbetet beräknas vara avslutat under år 1986.

Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Enligt artikel 6 i konventionen har envar, som är anklagad för brott, rätt till en opartisk och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol. Envar, som blivit anklagad för brottslig gärning, skall som en minimirättighet ha bl. a. rätten att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde, som han själv har utsett.

Artikel 6 nämner inte rätten att få ett brottmål prövat i mer än en instans. När det faktiskt finns en högre instans som kan ompröva en dom torde emellertid bestämmelserna i artikel 6 i konventionen vara tillämpliga på proceduren även i denna instans. Huruvida konventionen i högre instans kräver en muntlig förhandling med parternas medverkan torde vara beroende av karaktären av den prövning som sker i den högre instansen. Är prövningen begränsad till rättsliga aspekter och sker ingen ändring av underrättens dom till den tilltalades nackdel, har i den europeiska domstolens praxis en muntlig förhandling inte ansetts nödvändig enligt artikel 6.

En bestämmelse om rätt att överklaga brottmålsdom till högre instans har nyligen införts genom protokoll nr 7 till konventionen (artikel 2). Undantag från rätten till omprövning får göras för bl. a. mål om mindre grova gärningar. Artikel 2 reglerar inte frågan huruvida muntlig förhandling skall förekomma även i överrätt. Protokollet har ännu inte trätt i kraft, men riksdagen har godkänt protokollet (prop. 1984/85:123, JuU 31, rskr. 305), och regeringen har den 3 oktober 1985 beslutat att Sverige skall ratificera det.

Den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna har i juli 1985 till prövning tagit upp ett klagomål mot Sverige, som gäller att klaganden inte har fått muntlig förhandling i ett bötesmål inför hovrätten. Kommissionens rapport kan väntas under år 1986.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat remissyttranden över motionen från riksåklagaren, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Övre Norrland och Sveriges Advokatsamfund. Yttrande har också inkommit från Svea hovrätt. Riksåklagaren har överlämnat yttranden även från överåklagaren i Stockholms åklagardistrikt och cheferna för länsåklagarmyndigheterna i Uppsala län, Jönköpings län, Älvsborgs län samt Norrbottens län.

Remissinstanserna intar över lag en avisande hållning till motionsförslaget; endast hovrätten för Västra Sverige uttalar sig i tillstyrkande riktning.

Riksåklagaren (RÅ) erinrar om rättegångsutredningens motiv för den föreslagna lagändringen. RÅ delar utredningens uppfattning att den ifrågasvarande möjligheten för parterna att påverka handläggningsformen i hovrätten bör finnas för att tillgodose erforderliga rättssäkerhetskrav. För en ändring i enlighet med vad som yrkas i motionen måste därför, menar RÅ, finnas starka skäl.

I motionen hävdas att den ifrågavarande regeln medfört en ökning av antalet huvudförhandlingar i mål av enkel beskaffenhet, vilket i sin tur lett till en ökning av hovrätternas arbetsbörda. Jag saknar för egen del möjlighet att bedöma riktigheten av påståendet. I samtliga av mig inhämtade remissyttrandena uttalas emellertid att någon nämnvärd ökning av antalet huvudförhandlingar av ifrågavarande slag inte har kunnat förmärkas. Såsom framhålls i yttrandena av cheferna för länsåklagarmyndigheterna i Jönköpings län och i Älvsborgs län måste i sammanhanget också beaktas att bestämmelsen endast gällt under en kort tid. Enligt min uppfattning saknas tillräckligt underlag för att konstatera om tillämpningen av regeln inneburit några olägenheter av sådan tyngd att en ändring redan nu bör tas under övervägande.

RÅ avstyrker bifall till motionen.

Hovrätten över Skåne och Blekinge säger sig dela den uppfattning som uttryckts i förarbetena till den aktuella lagregeln samt uppger att bestämmelsen under den korta tid som den har tillämpats inte för någon av hovrättens avdelningar fört med sig någon nämnvärd olägenhet. Från ett par avdelningar har uppgetts att huvudförhandling hållits i ett mindre antal mål där en begäran härom tidigare möjligen skulle ha avslagits.

Utifrån de erfarenheter som hittills gjorts i hovrätten och med hänsyn till att regeln gällt under endast kort tid avstyrker hovrätten bifall till motionen.

Hovrätten för Västra Sverige å sin sida är närmast benägen att förorda en lagändring i enlighet med motionärens intentioner trots att den aktuella regeln varit i kraft endast en kortare tid och trots att dess inverkan på arbetsförhållandena är svårbedömd utan en fördjupad granskning. Alternativt bör den genom motionen väckta frågan överlämnas till rättegångsutredningen för närmare övervägande i dess fortsatta arbete med en översyn av överrättsprocessen.

Hovrätten redogör bl. a. för en viss minskning av antalet på handlingarna avgjorda mål i hovrätten, för kostnaderna för huvudförhandlingsmål och för den ökade måltillströmningen till hovrätterna under åren 1977–1984 och anför därefter sammanfattningsvis följande.

Mot denna bakgrund kan det finnas anledning att se den i motionen upptagna frågan i ett vidare sammanhang, nämligen i förhållande till spörsmålet vilken hovrättens uppgift framgent bör vara i instanssystemet. Den redan stora hovrättsorganisationen kan inte förväntas bli utbyggd ytterligare. Här är inte platsen att överväga hur en reform skall gestalta sig. Hovrätten menar emellertid att ett nödvändigt inslag i reformarbetet är att överväga om inte åtminstone i mål av mindre vikt hovrättens prövning av sakfrågor på något sätt bör begränsas med bibehållande av en oinskränkt prövning av rättsfrågor. Mycket tyder sålunda på att hovrätternas framtida arbete med avseende på dessa mål mer måste inriktas på en överprövning av tingsrätternas rättstillämpning än på en fullständig omprövning av deras avgöranden. Mot denna svårfrånkomliga utveckling synes onekligen strida införandet år 1984 av den i princip ovillkorliga rätten för part att få till stånd huvudförhandling i det enklaste bötesmål.

Hovrätten för Övre Norrland uppger att det vid hovrätten inte finns något som tyder på en ökad benägenhet från tilltalade att begära muntlig

förhandling i mål av enkel beskaffenhet. Den nya lydelsen av 51 kap. 21 § tredje stycket RB har vid hovrätten inte lett till att den i och för sig redan tidigare för stora arbetsbördan ökat. Emellertid säger sig hovrätten inte kunna bedöma om så är fallet vid andra hovrätter, varför ett närmare studium kanske kunde vara påkallat. I avvaktan på rättegångsutredningens förslag om överrättsprocessen är det dock enligt hovrättens mening inte erforderligt med någon åtgärd. Hovrätten avstyrker motionsyrkandet.

Hovrätten redovisar i yttrandet en uppställning över andelen mål som har avgjorts på handlingarna i procent av samtliga i sak avgjorda brottmål omedelbart före och efter lagändringen den 1 juli 1984. Uppställningen bygger på domstolsverkets statistik över avgjorda brottmål i hovrätterna.

Hovrätt	1983	1984 första halvåret	1984 andra halvåret	1985 första kvartalet
Svea hovrätt	31,4	31,3	33,1	32,8
Göta hovrätt	32,3	36,6	38,1	37,0
Hovrätten över Skåne och Blekinge	34,3	36,7	40,0	33,3
Hovrätten för Västra Sverige	38,0	36,1	33,5	30,6
Hovrätten för Nedre Norrland	26,6	19,3	24,7	29,2
Hovrätten för Övre Norrland	27,8	33,5	28,4	30,9
Samtliga	32,7	33,1	33,9	32,7

Hovrätten anför i yttrandet också bl. a. följande.

Som det anges i motionen gav ordalydelsen i 51 kap. 21 § RB före lagändringen 1984 inte parterna något inflytande över valet av handläggningsform. Processlagberedningen (NJA II 1943 s. 607 f) framhöll visserligen att stor vikt måste tillmätas framställning från part, särskilt den tilltalade, om huvudförhandling. Beredningen tillade emellertid att hovrätten alltid hade att pröva huruvida med hänsyn till utredningen, kostnaderna för enskild, motpart och det allmänna m. m. huvudförhandling borde komma till stånd.

Det förhåller sig därför onekligen så att ordalydelsen i den nya regeln i tredje stycket av 51 kap. 21 § RB ger parterna ett mer direkt inflytande över handläggningsformen än vad som tidigare framgick av lagtext och förarbeten:

Som också nämnts i motionen uttalade dock rättegångsutredningen (Ds Ju 1983:1 s. 65 f) i sitt förslag till ny lydelse av 51 kap. 21 § RB att det nya tredje stycket endast innebar en kodifiering av gällande praxis. Det kan bekräftas att detta uttalande är riktigt såvitt angår tillämpningen vid denna hovrätt. Hovrätten har ansett och anser att straffprocessrättsliga grundsatsar talar för att mycket stor vikt måste fästas vid en parts önskemål om huvudförhandling. Den nyinförda regeln ger enligt hovrättens uppfattning tillräckligt utrymme för att, trots yrkande från part, avgöra målet på handlingarna då en muntlig handläggning inte fyller någon funktion.

Det är emellertid inte otänkbart att olika hovrätter och hovrättsavdelningar tidigare inte alltid har tillmätt parts önskemål samma betydelse som rättegångsutredningen antagit. I en av Welamson i Rättegång VI, 2 upplagan, s. 121 not 3 nämnd undersökning har t. ex. konstaterats att det år 1968 förelåg betydande skillnader mellan olika avdelningar vid Svea hovrätt

när det gällde frekvensen av handlingsavgöranden. En av Lars Heuman företagen undersökning av 500 brottmål avgjorda efter föredragning vid en av hovrätterna (i den år 1983 utgivna boken "Skriftligt hovrättsförfarande i brottmål") synes också bekräfta att den praxis som har kunnat utläsas genom denna undersökning inte stämt överens med den ordning som tillämpats vid denna hovrätt (se t. ex. s. 97, 110, 135).

Sveriges Advokatsamfund avstyrker bifall till motionen. Som skäl härför anför samfundet att det enligt samfundets uppfattning från principiell synpunkt är önskvärt att part får möjlighet att påverka handläggningen av sin sak genom att utverka huvudförhandling i hovrätt även om målet till synes kan vara bagatellartat. Den utformning som stadgandet i 51 kap. 21 § rättegångsbalken erhöll genom 1984 års lagstiftning tillgodoser enligt samfundet detta önskemål, och anledning saknas därför att genomföra den i motionen föreslagna ändringen.

Svea hovrätt uppger att erfarenheterna vid hovrätten är likartade med dem som redovisas i yttrandet från hovrätten för Västra Sverige. Framför allt har antalet huvudförhandlingar i bagatellartade trafikmål av typen hastighetsöverträdelse och rödljuskörningar ökat.

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet en motion med begäran att hovrätterna skall få större möjligheter att avgöra enklare brottmål utan huvudförhandling; i det syftet föreslås i motionen att 51 kap. 21 § tredje stycket rättegångsbalken (RB) skall upphävas.

Den 1 juli 1984 trädde ett flertal ändringar på processlagstiftningens område i kraft (prop. 1983/84:78, JuU 15, rskr. 152). Bl. a. infördes vidgade möjligheter för överrätterna att avgöra mål på handlingarna. I fråga om brottmål finns för hovrätternas del den aktuella bestämmelsen i 51 kap. 21 § RB.

Enligt den nya lydelsen av lagrummet får hovrätt avgöra brottmål utan huvudförhandling bl. a. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till annan påföljd än böter – vilket gällde tidigare – eller villkorlig dom eller dessa påföljder i förening. Med de påföljder som nu nämnts likställs i detta sammanhang vite samt förordnande att en tidigare ådömd påföljd skall avse även ett nytt brott, dock inte om det samtidigt uppkommer fråga om att förverka en villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff.

De övriga fall där hovrätten får avgöra mål utan huvudförhandling är 1. om talan av åklagaren förs endast till den tilltalades förmån, 2. om talan, som förs av den tilltalade, biträts av motparten, 3. om det är uppenbart att vadetalan är ogrundad samt 4. om den tilltalade skall frikännas eller det inte finns anledning att döma till någon påföljd.

Såsom ett nytt tredje stycket i paragrafen infördes vid samma tillfälle en regel som saknade motsvarighet dessförinnan. Där sägs nu att om en part – i sådana fall som får avgöras utan huvudförhandling – har begärt huvudförhandling sådan skall hållas, om det inte är uppenbart obehövligt.

I motionen görs gällande att det under den tid som den nya regeln har

tillämpats har visat sig att parterna även i enkla bötesmål i ganska stor omfattning begärt huvudförhandling i hovrätten och att antalet huvudförhandlingar och därmed arbetsbördan i hovrätterna ökat på ett olyckligt sätt. Motionären menar att en återgång bör ske till den tidigare gällande ordningen, där hovrätten själv bestämde handläggningsformen på sakliga grunder.

Motionen har remissbehandlats av utskottet. Remissinstanserna intar med ett undantag en avvisande hållning till motionsförslaget. En genomgående uppfattning bland dem som ställt sig avvisande är att den aktuella regeln inte för dem har medfört någon påtaglig ökning av antalet huvudförhandlingsmål. Denna uppfattning stöds av viss statistik i ärendet. Rättssäkerhetsintresset understryks också. Såsom ett särskilt skäl för riksdagen att inte nu ta ställning för ett avskaffande av regeln anförs att rättegångsutredningen (Ju 1977:06) arbetar med en översyn av frågan om bl. a. hovrättsprocessen i ett större perspektiv.

Utskottet har också noterat att frågan om parts rätt till muntlig förhandling i en svensk överinstans för närvarande är aktuell vid den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna.

Utskottet vill för sin del – mot bakgrund av de upplysningar som framkommit vid remissbehandlingen och de överväganden som pågår i fråga om rättegången i överrätt i annat sammanhang – inte för närvarande förorda någon ändring i det avseende som aktualiseras i motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1984/85:967.

Stockholm den 19 november 1985

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Arne Nygren (s), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Göran Franck (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Svensson (m), Bengt-Ola Rytting (s), Göran Magnusson (s), Göran Ericsson (m), Eva Johansson (s) och Rune Backlund (c).

